

Oude Kerk Amsterdam, 7 juni 2009, Drievuldigheidszondag
schriftlezingen: Deut. 30:11-16; Gal. 1:1-10; Joh. 3:1-10
ds. P.J. Tomson

Er is nogal wat dat onze aandacht vraagt op deze eerste dag van de nieuwe week, de zondag na Pinksteren:

- de Europa-verkiezingen in ons land, afgelopen donderdag;
- de toespraak van president Obama in Cairo, diezelfde dag;
- het begin van Galaten, de brief van Paulus die van de zomer centraal staat in onze diensten;
- daarbij twee stukjes uit Deuteronomium 30 en Johannes 3;
- het motto van de zondag na Pinksteren: zondag Trinitatis of 'Drie-eenheid'.

Ik wil elk van die vijf punten aanstippen en begin met het laatste.

De rode draad van het verhaal is: 'De mens leeft niet van het verstand alleen.'

Het begrip van de *Drie-eenheid* heeft te maken met de drie manieren bij uitstek waarop God bij ons mensen verkeert. Drie: net als de drie geledingen van onze geloofsbelijdenis.

Het is om te zeggen: zo woont God bij ons, zo woont God ons bij: *boven ons en rondom ons* als Vader, *naast ons* als Zoon, en *in ons* als Heilige Geest. Eigenlijk is het een heel korte driedledige samenvatting van het verhaal van de bijbel.

Hoe het dan zit met 'drie is één' en 'één in drie' – dat gaat ons verstand te boven, daarvan kunnen we beter zingen. De meest welsprekende uitleg, ook letterlijk, van zondag Trinitatis komt vandaag van onze maestro op het orgel, die altijd ook een belangrijk aandeel heeft in de orden van dienst. Vandaar bijvoorbeeld in het begin die hymne van Ambrosius, *beata Trinitas*, en aan het eind het lied 'Alle eer en alle glorie' van Sytze en Willem.

Misschien is de Drieëenheid eigenlijk wel het meest bedoeld om van te zingen, te zingen van Gods wonderdadige aanwezigheid in onze wereld, in onze geschiedenis, in ons samenleven.

Te zingen van wat ons verstand te boven gaat.

Dat betekent niet dat ons verstand onbelangrijk is. Voor mensen die zich in de protestantse kerk thuis voelen, hoeft een geloofsbeleving met veel zang en devotie niet strijdig te zijn met een analytische kijk op de wereld.

Op die manier kunnen we bijvoorbeeld kijken naar de *verkiezingen* van afgelopen week.

Hoofddthema was 'Europa' – impopulair bij velen in ons land. Vandaar het succes van de populistische partij, die van de jongen met het witte haar. (Laatst was die film nog eens te zien op TV, over dat meisje met die heel andere politieke kleur dan deze jongen.)

Maar het is te simpel om alleen maar verachtelijk te doen over al die stemmen voor 'eigen volk eerst'. Er stond een onthullende analyse in de krant. Europa is goed en daarom aantrekkelijk – voor de hoger opgeleiden, die hun talen kennen en de kranten lezen, en wier kinderen gemakkelijk elders in Europa kunnen gaan studeren; voor 'de grachtengordel' dus, zoals de jongen met het witte haar deze bevolkingsgroep terecht noemt. Veel minder goed is Europa voor de lager opgeleiden: ze krijgen door de komst van arbeiders uit Oost-europa te maken met banenverlies en loonsverlaging, ze kennen hun talen niet en ze voelen zich overvleugeld door de kosmopolieten van de grachtengordel.

Ook hier geldt: wij mensen zijn niet alleen verstandswezens. We zijn ook schepselen met zogenaamd lagere, 'animale', levensbehoeften: behoefte aan voeding, veiligheid, genegenheid. Als die in het gedrang komen, komen we in opstand. Daar helpt geen preken of beleren tegen, en al helemaal geen verachtelijk schelden.

Bovendien kan deze angst om het bestaan, die des te groter kan zijn nu er al maandenlang verontrustend nieuws over ons wordt uitgestrooid, gemakkelijk gemanipuleerd worden. Dit is al zovaak gebeurd in Europa, door leiders die de begrijpelijke gevoelens van onzekerheid en onveiligheid onder het volk gebruikten ter verbreiding van hun politieke boodschap, hoewel die vaak tegengesteld is aan de werkelijk belangen van al die arme onzekere en onveilige mensen.

Dat zijn, zoals onze bijbelse profeten het noemen, de slechte herders, die hun schapen misleiden, uitbuiten, en laten afslachten terwille van hun eigen doeleinden. En wat kunnen we verlangen naar goede herders: leiders die met gezag spreken en met hun charisma menigten achter zich krijgen, maar die dat gebruiken om het werkelijke belang van hun kiezers en onderdanen te dienen, het algemeen belang.

Wie niet te zeer bepaald werd door het gemodder in de polder, weet dat zo'n herder onder ons is, en niet de geringste. *Barack Obama* hield zijn langverwachte toespraak tot de wereld van de Islam in de Universiteit van Cairo. Het was volgens mij een gebeurtenis van wereldbelang. Hij zei onder meer dit:

- Amerika is niet in conflict met Islam; de Islam is een deel van Amerika; Amerikanen en Islamieten delen centrale waarden;

- 'Ik beschouw het als deel van mijn verantwoordelijkheden als president van de Verenigde Staten om negatieve stereotypen van de islam te bestrijden, waar ze ook opduiken' (applaus van de studenten in Cairo);

- zoals de Joden hun geschiedenis van lijden hebben in de Holocaust, de Sjoa, hebben de Palestijnen hun geschiedenis van ontheemd en verdreven zijn na de stichting van de joodse staat.

Obama besloot met de boodschap van menselijkheid en vrede die hij vindt in de Koran, de Talmoed en de Bijbel, met als laatste de spreuk van Jezus: 'Zalig de vredestiters, want zij zullen kinderen Gods genoemd worden.' Ik kan maar een schamele echo geven; maar het was adembenemend.

U begrijpt het, ik behoor tot de grachtengordel, zelfs tot dat deel dat neerstrijkt in de sjieke buitengewesten. Wie geeft ons leiders die deze nieuwe, inclusieve benadering ook weet te verkopen aan de jongeren in de polder?

Een andere bezorgde vraag. Wie garandeert dat deze goede herder zijn ambities waar kan maken? Zullen de tegenkrachten van het kwaad zich niet evenzeer gaan roeren en zich misschien weer sterker tonen? We houden ons hart vast.

Dan moeten we het nodig hebben over Paulus' brief aan de *Galaten*. Ook Paulus was namelijk een soort idealist, en zijn ideeën over een inclusieve kerk kwamen door de loop van de geschiedenis op een zijspoor te staan. Pas onlangs lijkt de tijd rijp voor zijn ideeën.

Vandaag lezen we de eerste tien verzen, de aanhef van Galaten. Het is een hoogst ongebruikelijk begin. Terwijl hij anders altijd langs de omweg van een serie fraaie en beleefde zegenbeden tot zijn thema komt, valt Paulus hier verontwaardigd met de deur in huis: 'Het verbaast me dat jullie je zo snel hebben afgewend van hem die jullie heeft geroepen en dat jullie je tot een ander evangelie hebben gekeerd; er is geen ander evangelie...!'

Wat is dat evangelie dan, dat Paulus heeft verkondigd? Wij denken dat te weten. In Duitsland had je sinds de jaren 70 een voorloper van de evangelische (of zoals ze daar zeggen de 'evangelikale') beweging. De verontrusting over de toenemende ontrouw aan de belijdenis en de goede zeden – wat zogenaamd direkt samenviel met ontrouw aan de Heilige Schrift – werd samengevat onder de leus: *kein anderes Evangelium*. Je zou kunnen zeggen dat Paulus ongeveer het omgekeerde bedoelde: juist *niet* angstig vasthouden aan veilige, traditionele waarden; juist *wel* ruimte bieden aan andere zeden en gewoonten.

Paulus schreef de brieven die wij kennen in een tijd van groeiende polarisatie tussen Joden en niet-Joden. In sommige brieven, zoals 1 Korintiërs, is daarvan nog niets te merken, maar in andere, zoals 2 Korintiërs, juist wel, en daar kan maar 2 jaar tussen zitten.

Hierin lijkt 2 Korintiërs op Galaten. In beide brieven vermeldt Paulus ‘valse apostelen’ of ‘valse broeders’, die ‘een ander evangelie’ verkondigen en zich daarbij laten voorstaan op hun joodse afkomst en hun relaties met de apostelen in Jeruzalem. In beide gevallen benadrukken deze lieden kennelijk de wet van Mozes en dringen er bij niet-joodse christenen op aan, de geboden gaan houden en als zij man zijn, zich laten besnijden. Als Paulus zijn brief aan de Galaten schrijft, lijkt deze ontwikkeling heel vers; vandaar misschien de felle woorden tegen de wet en het opdringen daarvan aan anderen.

Dit duidt op een ontwikkeling die gaande was in heel het Romeinse rijk: in Korinte in Griekenland, maar ook in Galatië, een landstreek in het huidige noord-Turkije. In deze meeste van deze plaatsen woonden wel Joden. Het boek Handelingen vertelt dat de eerste gemeenten doorgaans ontstonden in de buurt van een synagoge.

De groeiende spanning waarvan ik sprak, had te maken met de economische, sociale en religieuze knelpunten die de Romeinse overheersing inhield voor de Joden. Ruim tien jaar nadat Paulus deze brief geschreven had, brak de eerste grote oorlog van de Joden tegen Rome uit, die diepgaande gevolgen zou hebben voor de verhouding tussen Joden en christenen.

In deze situatie van groeiende spanning bleef Paulus vasthouden aan het ruimhartige accord dat hij jaren tevoren met de andere apostelen bereikt had: Joden in de gemeente van Christus houden de joodse wet, niet-Joden hoeven dat niet. In Galaten vat hij dat driemaal samen in de leus: ‘In Christus is noch Jood noch Griek, besneden zijn of onbesneden zijn betekent niets, we zijn één in Christus, in de nieuwe mens, in het geloof dat werkt door de liefde.’ Dat is zijn evangelie.

Maar Paulus had de geschiedenis tegen. Hij ging van lieverlee behoren tot een minderheid van goede herders. In oorlogstijd is er geen ruimte voor nuances, en is het voor of tegen. Na de oorlog ging deze ontwikkeling verder en sloeg neer in allerlei afstandscheppende maatregelen. Paulus’ inclusieve evangelie heeft het niet gehaald, het ‘andere’, exclusieve evangelie van ‘eigen volk’ werd toonaangevend. Eeuwenlang tenminste. Pas in de laatste tientallen jaren is daar een kentering te zien, en is er in de kerken nieuwe aandacht gekomen voor de joodse basis van Paulus’ evangelie. In onze dagen, als ik mij niet vergis, is het klimaat gunstiger dan ooit om Paulus’ bedoeling te begrijpen. In zekere zin is zijn tijd pas nu gekomen, dwz. sinds een jaar of 30.

Er staat nog een belangrijk detail in onze tekst. Paulus verzet zich een beetje tegen het hameren op de relaties met Jeruzalem. Hij zegt dat hij met zijn inclusieve evangelie ‘niet is aangesteld door mensen maar door Jezus de Gezalfde’ – hij is onafhankelijk van de Jeruzalemse apostelen. Later zullen wij horen dat hij het begin van zijn apostolisch werk toeschrijft aan wat hij noemt ‘een openbaring van Jezus de Gezalfde’. Een ‘openbaring’, die overkomt een mens van voorbij de inspanningen van zijn verstand. Het is God die spreekt in de suizelende stilte, in een liefdevol gebaar, in een tekst van onvermoede betekenis. Zo werd Paulus, een schriftgeleerde, godsdienstig ijverende Farizeeër, ‘gegrepen’ door de werkelijkheid van Christus. Zo leerde hij op zijn manier dat een mens niet leeft van zijn verstand alleen.

Iets vergelijkbaars horen we in *Johannes 3*.

We hoorden opvallende details. Nicodemus, een leider van de Joden, die door Jezus ‘een leraar van Israël’ genoemd wordt, spreekt op zijn beurt Jezus aan als ‘rabbi’, net zoals Jezus’ eigen leerlingen dat elders in de evangeliën doen. Het zijn opvallende joodse trekjes van het verhaal. We merken hier weinig of niets van de vijandigheid tegenover de Joden die het Johannes-evangelie als geheel kenmerkt.

Nicodemus komt naar voren als een redelijk denkende joodse leider, die openstaat voor het nieuwe en Jezus met belangstelling tegemoet treedt. Jezus begroet dat, maar verduidelijkt dat het gaat om een soort nieuwe geboorte die het verstand teboven gaat, een geboorte ‘uit de Geest’.

Het zijn woorden voor alle tijden, ook voor ons vandaag. Niet om het verstand te verloochnen, maar om open te staan voor dat wat wij ‘van gene zijde’ gezegd krijgen. En dat zijn geen vreemde woorden, niet verweg in de hemel of aan de overkant van de zee, leert Mozes ons. ‘Ze zijn heel dicht bij ons, om ze te doen...’

En allereerst om ervan te zingen. Zingen raakt nog andere delen van ons wezen dan ons verstand. Zang heeft iets primairs, het gaat zo diep als je moedertaal en misschien nog dieper; er klinken diepe gronden mee en gevoelige snaren. Zang is de lichaamstaal van de ziel.

Met open ogen staande in de wereld, niet blind voor de zogenaamd primitieve behoeften van de mensen en voor hoe daarmee wordt omgegaan –

laten wij zingen van de hoop die in ons is,

van de vrijspraak, vertroosting en gebod die ons in de mond gelegd zijn en in ons hart geschreven.